

Asmens patirtis ir estetinė meno kūrinio vertė

Žibartas Jackūnas

Bitininkų g. 6-1, 08417 Vilnius, zibartasjackunas@gmail.com

Anotacija. Estetikos problemų samprata, aiškinimo būdai priklauso nuo vieno ar kito laikotarpio teorinėje kultūroje įsitvirtinusių mąstymo principų, filosofinėje mintyje vyraujančių tikrovės supratimo paradigimų. Atsižvelgiant į šią aplinkybę, straipsnyje siekiama parodyti, kaip estetinę meno kūrinių vertę linkstama aiškinti remiantis tradicine mąstysena, kurią postmoderni sąmonė nedvejodama priskiria metafizinės galvosenos sričiai, ir kaip ši problema sprendžiama laikantis interpretacinio požiūrio į tikrovę, pabrėžiančio semantinės asmens patirties reikšmę tikrovei suprasti.

Esminiai žodžiai: *estetika, menas, interpretacija, patyrimas, patirtis, estetiškas patyrimas, estetinė vertė.*

Įvadas

Estetikos tyrinėtojiui, ieškančiam įtikinamo atsako į meno kūrinio prigimtį, jo estetinės vertės klausimus, tenka susidurti su teorinėje literatūroje sutinkamais labai skirtingais tų klausimų aiškinimais. Nuomonių įvairovę lemia daugelis veiksnių. Neabejotina, kad tam tikrą poveikį daro, be abejo, tiek teorinėje sąmonėje, tiek mūsų mąstysenoje apskritai nusistovėję tikrovės suvokimo įpročiai. Vienaip suprantame meno kūrinį, jo vertę, jei jį žiūrime tradiciškai – kaip į objektyvų daiktą, artefaktą; kitaip – jei jį suvokiame kaip komunikacinės paskirties darinį, kurio estetinė raiška yra neatsiejama nuo prasmės, besiskleidžiančios kūrinio interpretacijos procese, bei tos prasmės raišką saistančios interpretuojančio asmens semantinės ir emocinės patirties. Atskleidus bendrųjų mąstymo principų įtaką estetikos problemų sprendimams, galima aiškiau suvokti teorines tų sprendimų atramas ir logiką, pranašumus ir trūkumus, pateikti geriau pagrįstą nagrinėjamų estetikos problemų, tarp jų ir estetinės meno kūrinio vertės, aiškinimą. Šiam tikslui skirtas ir šis straipsnis.

Tyrimo tikslas – apibūdinti tradicinį ir interpretacinį (semantinį) požiūrius į tikrovę ir jos supratimą bei jų saistomas estetiškos meno kūrinio vertės sampratą, taip pat parodyti, kad interpretacinis požiūris, pabrėžiantis asmens patirties reikšmę interpretacijos vyksme, padeda išsamiau atskleisti semantinius estetiškos meno kūrinio vertės šaltinius ir skirtingas jos raiškos plotmes.

Tyrimo uždaviniai: 1) glaustai aptarti tradicinę tikrovės ir jos pažinimo sampratą, atskleisti jos įtaką analitinėje bei, iš dalies, postmodernistinėje estetikoje paplitusiems meno kūrinio vertės aiškinimams; 2) apibūdinti esminius interpretacinio požiūrio į tikrovę bruožus ir jų poveikį aiškinant estetiškos meno kūrinio vertės prigimtį ir raišką; 3) iškelti semantinio estetinio patyrimo metmens reikšmę meno kūrinio vertės sampratai, nurodyti skirtingas tos vertės raiškos plotmes; 4) pabrėžti, kad esminės kūrinio vertės sąsajos su jų prasme, semantika verčia abejoti institucinės ar istorinės meno teorijos teiginiais apie lemiamą „meno pasaulio“ ar eksponavimo aplinkybių įtaką meniniam artefaktų statusui ir vertei.

Tyrimo metodai. Straipsnyje taikant mokslinę teorinių filosofijos ir estetikos šaltinių analizę, siekiama identifikuoti, įvertinti ir aprašyti būdingas meno kūrinio ir jų estetiškos vertės aiškinimo tendencijas. Grindžiant straipsnyje ginamą estetiškos meno kūrinio vertės sampratą, remiamasi semantikos, fenomenologijos, postmodernaus mąstymo principais.

Tradicinė mąstysena ir jos įtaka estetinių vertybių sampratai

Tradicinė Vakarų teorinė sąmonė į asmens patyrimą besiskleidžiančių tikrovės reiškinių suvokimo išdavus neretai žvelgia kaip į iš esmės vien pačių suvokiamų reiškinių, jų objektyvių savybių nulemtą dalyką. Tikrovė laikoma objektyvia duotybe, t. y. „tokia, kokia ji yra pati savaime“, ir šis jos statusas, manoma, nepriklauso nuo ją suvokiančio asmens, jo sąmonės. Patį tikrovės reiškinių suvokimą tradicinis mąstymas paprastai tapatina su jų pažinimu, o suvokimo išdavus „įkūnijantį“ asmens patyrimą – su pažintiniu patyrimu. Pažinimo objektas daugiausia siejamas su empiriniais gamtos, materialaus pasaulio reiškiniais, jų konkrečiomis, jslėmis apčiuopiamomis, objektyviomis savybėmis. Manoma, kad toks pat konkretus, juslių raišką įtraukiantis, fenomeniškas yra ir pažinimo vyksmas bei pažintinis patyrimas. Pastebėtina, kad žmogaus kuriamo pasaulio reiškiniai, ypač komunikaciniai artefaktai, perteikiantys interpretacijos metu susiklostančias suvokiamų esinių prasmes, lieka tradicinio požiūrio į pažinimo objektą paribyje. Taip pat svarbu pažymėti, kad pažinimo procesą tradicinio mąstymo atstovai dažniausiai suvokia kaip veidrodinį išorinių reiškinių, jų objektyvių savybių atspindį asmens sąmonėje, į kurią neretai buvo žvelgiama kaip į *tabula rasa*, veidrodį. Manyta, kad teisingas pažinimas, visų pirma, mokslinis, pajėgia pašalinti pasitikėjimo ne visada nusipelnančią juslių įtaką, nuplėšti nuo reiškinio regimybės skraistę ir atskleisti jo objektyvią esmę ar, pasak R. Rorty (2001), „vidinę tikrovės prigimtį“. Subjektyvių veiksmų poveikį pažinimui tradicinės

mąstysenos šalininkai laikė kliūtimi kelyje į tiesą, objektyvų tikrovės pažinimą. Tokia pažinimo samprata nesiremia pažįstančio asmens sąveika su suvokiamu reiškiniu kaip principine pažinimo prielaida.

Aptartos tradicinio požiūrio į tikrovę ir jos pažinimą nuostatos iki šiol vienaip ar kitaip saisto tai, kaip estetikoje suprantamas meno kūrinų estetinio suvokimo vyksmas, jo išdava – estetiškas patyrimas bei su juo siejama estetiškas meno kūrinų vertė. Į estetiškai suvokiamą esinį, tarkime, gamtos reiškinį ar meno kūrinį, neretai žiūrima kaip į įprastą pažinimo objektą, t. y. kaip į objektyviai egzistuojantį išorinio pasaulio daiktą ar reiškinį, pasižymintį objektyviomis, juslėmis apčiuopiamomis, percepcinėmis savybėmis. Estetines objekto savybes dažnai linkstama sieti su percepcinėmis jo savybėmis. Manoma, kad jos, pavyzdžiui, grožis, yra arba objektyvios, nepriklauso nuo suvokiančio asmens sąmonės, arba reliatyvios, priklausančios nuo suvokimo subjekto (*response-dependent*). Kai kurių tyrinėtojų nuomone, jos yra „antstatinės“ (*supervenient*) savybės, išskylančios iš estetiškai suvokiamo objekto bazinių – vadinamųjų pirminių ir antrinių – savybių (Carroll, 2006). Paklūstant tradicinio mąstymo paradigmai, estetinio suvokimo vyksmas tapatinamas, dažnai to nesuvokiant, su empirinio pažinimo, sutelkto daugiausia į percepcines objekto savybes, aktu. Į meno kūrinį ar estetiškai vertingą gamtos objektą suvokiantį asmenį žvelgiama pirmiausia kaip į empirinio, juslinio pažinimo subjektą. Estetinio objekto pažinimo savitumą mėginama aiškinti pasitelkiant tokius argumentus, kaip antai: tiesioginis, nesuinteresuotas, išorinių, instrumentinių, utilitarinių tikslų ar sumetimų nesaistomas objekto, jo percepcinių ar „vidinių“ savybių įdėmus, giliai visą asmenybę įtraukiantis stebėjimas, kontempliacija „dėl jų pačių“ (*for its own sake*); asmens intuityvių galių veikimas, esą, neretai padedantis tiesiogiai išžvelgti suvokiamo objekto „esmę“; aktyvi subjekto juslių, emocijų (ypač susijusių su malonumu, gėrėjimusi), vaizduotės galių raiška estetinio objekto suvokimo procese; ir kt.

Tradicinė galvosena, skatinanti estetinį objekto, meno kūrinio suvokimą suprasti pagal analogiją su empiriniu, plačiai asmens jusles įtraukiančiu pažinimo vyksmu, lemia ir pažintinį požiūrį į to vyksmo rezultatą – estetinį patyrimą. Jis daugiausia suvokiamas kaip empirinis patyrimas, išlaikantis fenomeniškus čia ir dabar vykstančio pažinimo įvykio bruožus. Estetinio patyrimo turinį užpildo pažintiniai elementai – percepcines objekto savybes perteikiantys juslių duomenys ar intucijos išvalgos, – taip pat psichologinio pobūdžio dalykai – asmens emocinės reakcijos, vaizduotės, fantazijos apraiškos.

Empirinės, percepcinės estetinio patyrimo sampratos įtaka jaučiama ne vieno šiuolaikinės estetikos, ypač analitinės, atstovo požiūryje į meno kūrinio žadinamą estetinį patyrimą. Pavyzdžiui, N. Carrollis (2006, p. 89) pritariamai teigia, kad meno kūrinio „forma, estetiškas ir ekspresinės savybės bei šių elementų tarpusavio sąveika yra dažniausiai nurodomi estetinio patyrimo objektai ir dėl jų mažiausiai kyla diskusijų“. Su šiomis empiriškai suvokiamomis meno kūrinų savybėmis neretai siejama ir kūrinų, jų žadinamo estetinio patyrimo vertė. G. Dickie'o (1997) nuomone, „kai patyrimas, atsiran-

dantis suvokiant estetinę kokybę, yra vertingas, jis yra *vidiniai (intrinsically)* vertingas“; patyrimo, kurį sužadina suvokiamas meno kūrinys, vertė yra „*vidinė vertė*“.

Baigiant aptarti tradicinio mąstymo veikiamą požiūrį į estetinį patyrimą, meno kūrinio vertę, pravartu pabrėžti keletą šiam požiūriui būdingų nuostatų, kuriomis jis ryškiai skiriasi nuo interpretacinės prieigos prie tikrovės ir jos saistomo požiūrio į meno kūrinių suvokimo procese besiskleidžiantį estetinį patyrimą bei estetinę vertę. Pažymėtina, kad: 1) tradicinės mąstysenos įtaką patiriantys estetikos tyrinėtojai į meno kūrinį yra linkę žiūrėti pirmiausia kaip į objektyvų daiktą, medžiaginį artefaktą su vienokiomis ar kitokiomis juslėms prieinamomis savybėmis; 2) požiūris į kūrinį kaip į percepcinį daiktą, objektą trukdo suvokti jį kaip semantinį artefaktą, reikalaujantį sutelkti dėmesį į juo komunikuojamą prasmę; 3) į estetinį patyrimą, kurį sužadina meno kūrinys, pirmiausia žvelgiama ne kaip į jo prasmės suvokimo padarinį, o kaip paties daiktiškai suprantamo kūrinio, jo savybių pažinimo išdavą, atsirandančią vien suvokėjo pastangomis; 4) semantinis estetišio patyrimo dēmuo paprastai yra tapatinamas su vienu – pažintiniu – jo sandu; 5) meno kūrinio, jo vertės raiška siejama vien su *hic et nunc* besireiškiančiu, konkrečiu, empiriniu, fenomenišku estetišio patyrimo vyksmu ir jo rezultatu.

Pateiktas tradicinės mąstymo paradigmos saistomo požiūrio į meno kūrinį, estetinį patyrimą, kūrinio vertės apibūdinimas atspindi, žinoma, tik labai bendras, abstrahuotas jų teorinio supratimo tendencijas. Čia nesiekama išsamiai pateikti atskiras meno teorijas, aptarti jų ypatybes.

Interpretacinė mąstymo paradigma

Interpretacinis požiūris į tikrovę ir jos supratimą susiklostė fenomenologijos, kalbos filosofijos, hermeneutikos, postmodernizmo teorinės minties erdvėje ir daro stiprų poveikį šiuolaikinei estetikai. Jo įtaka ypač ryški recepcinėje estetikoje. Interpretacinio požiūrio šalininkai yra įsitikinę, kad nėra prasmės kalbėti apie tikrovę „tokią, kokia ji yra pati savaime“. Žmogus prie tokios tikrovės prieiti negali, nes vienintelė prieiga prie tikrovės reiškinių yra interpretacija, neatsiejama nuo asmens, kuris juos interpretuoja, patirties. Interpretacija „tarpininkauja tarp žmogaus ir pasaulio“, „vadinamoji duotybė neatskirama nuo interpretacijos“ (Gadamer, 1999); „pasaulis toks, kokį sau atveriamė (*re-present*), yra interpretacijos padarinys“ (Eco, 2000; Vattimo, Zabala, 2011). „Egzistencija, apie kurią gali kalbėti hermeneutinė filosofija, – tvirtina P. Ricoeuras (2001), – visuomet lieka interpretuota egzistencija“; „Būtis visada ir neišvengiamai yra interpretuota Būtis“ (Rosen, 1987); „daiktai <...> yra tokie, kokie mums atsiveria patyrimė“ (Berleant, 2010). Anot F. Nietzsche's, „pasaulis savaime (*an sich*) neegzistuoja“ (cit. iš: Mickevičius, 2004). Tad ir estetikoje, manytina, prasminga kalbėti tik apie interpretuotų tikrovės reiškinių, jų savybių estetinį metmenį.

Su interpretacine samprata yra susijęs ją puoselėjančių teoretikų įsitikinimas, kad pasaulis, jo reiškiniai yra neatskiriami nuo prasmės, kurią interpretuodami jiems suteikiame. G. Deleuze'o (2001) nuomone, „kiekviena interpretacija apibrėžia reiškinio prasmę“. „Pati būtis, – teigia J.-L. Nancy (2000), – mums duota kaip prasmė“. Prasmė, be to, yra neatskirama nuo kalbos kaip dvi to paties medalio pusės. Todėl nestebina, kad kai kurie interpretacinio požiūrio atstovai yra linkę tikrovei priskirti ženklinę ar net kalbinę prigimtį – prisiminkime garsųjį M. Heideggerio (1989) teiginį: „Kalba yra būties namai.“ Perfrazuodami jį galėtume pagrįstai tvirtinti, kad ir prasmė yra būties namai. Be to, svarbu aiškiai suvokti, kad žmogaus santykį su aplinkos reiškiniais, reakciją į juos, asmens veiksmus visada lemia ne reiškiniai „tokie, kokie yra patys savaime“, – jie paprasčiausiai mums yra neprieinami, – o *prasmė*, kurią priskiriame suvokiamiems reiškiniams juos interpretuodami. Kalba apie tikrovę, nepaisanti tarpininko vaidmenį atliekančios prasmės, yra bergždžia.

Interpretacinis požiūris į pasaulį remiasi vienokia ar kitokia interpretacijos samprata. Nesileisdami į detalių įvairių interpretacijos aiškinimų aptarimą¹, laikysimės nuomonės, kad interpretacija yra dvasinis vyksmas, procesas, kurio svarbiausia išdava yra prasmė, perteikianti suvokiamo reiškinio supratimą ar nesupratimą, – visada, beje, dalinį, santykinį. Ji yra semantinis interpretacijos vyksme besireiškiančio patyrimo turinio dėmuo, kurį neretai papildo asmens jausmines reakcijas ar valios apraiškas atspindintys sandai. Interpretacijos vyksmo esmę galima būtų apibūdinti kaip žmogų per jusles pasiekiančios informacijos (neinterpretuotos), kuri „atspindi“ suvokiamą esinį, įprasminimą aktuolizuotame semantinės asmens patirties segmente. Taigi interpretacija yra dviejų vienas kitą saistančių veiksmų – signalinės informacijos ir patirties – semantinės sąveikos padarinys. Patį įprasminimą reikėtų suprasti, matyt, kaip įvairialypę analizės ir sintezės procesų sampyną.

Čia pateikiama interpretacinė pasaulio samprata remiasi, ir tai svarbu pabrėžti, principine dviejų semantinių darinių – *patyrimo* ir *patirties* – skirtimi. Patyrimas yra konkretaus interpretacijos vyksmo padarinys, t. y. fenomenišškai konkreti prasmė, atspindinti „čia ir dabar“ suvokiamą reiškinį, jo savybes, ryšius, neretai susijusi su jausmine asmens reakcija, kurią lemia konkrečios interpretacijos konteksto aplinkybės. Patirtis – vertybiškai ir emociškai determinuota apibendrintų, abstrahuotų, defenomenalizuotų prasmų sistema, fiksuojanti asmeniui reikšmingas žinias, nuomones, įsitikinimus, gebėjimus, vertybes ir vertybines orientacijas, praktikoje pasitvirtinusių veiklos būdus, racionaliomis laikomas reiškinų supratimo schemas ir t. t. Patirtis kyla iš patyrimo vertinant, apibendrinant, abstrahuojant patyrimo besiskleidžiančias prasmes. Pagrindinė patirties funkcija tikrovės supratimo procese – būti semantiniu kontekstu, terpe, kurioje įprasminama suvokiamus reiškinis atspindinti informacija. Realiai reiškiasi tik patyrimas; apie patirties raišką, matyt, galima kalbėti tik tiek, kiek ji saisto patyrimą, kiek patirties

¹ Išsamesnį įvairių interpretacijos sampratų aptarimą galima rasti knygoje: Jackūnas, Žibartas. (2011). *Estetika ir prasmė*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

turinyje slypinčios prasmės atsispindi semantiniame patyrimo turinyje. Neabejotina, kad patyrimas yra pagrindinis asmens patirties kaitos veiksnys.

Atkreiptinas dėmesys į keletą momentų, kuriais aptariamas interpretacinis požiūris į tikrovę ir jos supratimą skiriasi nuo tradicinio mąstymo paradigmos ir kurie daro reikšmingą poveikį meno kūrinii estetinės vertės sampratai.

Pirma, interpretaciniu požiūriu besivadovaujantys autoriai dvasinį asmens santykį su tikrove suvokia kaip jos interpretaciją, supratimą ir netapatina jo vien su jos pažinimu, kuris reiškiasi tik kaip savita interpretacijos atmaina ar integralus supratimo aspektas.

Antra, interpretacijos metu besireiškiančio patyrimo semantinis turinys siejamas ne tik su pažintinėmis prasmėmis, bet ir su vertinamąjį žmogaus santykį su tikrove perteikiančiomis vertybinėmis prasmėmis bei jų saistomu jausminiu asmens reagavimu, taip pat su konkrečių jo veiklos poreikių ir aplinkybių lemiamomis prasmėmis.

Trečia, interpretacinis požiūris remiasi, kaip minėta, patyrimo ir patirties skirtimi, kurios bemaž nepastebi tradicinė mąstysena ir kurių ne visada tinkamai suvokia ir kai kurie interpretacinę pasaulio sampratą palaikantys tyrinėtojai. Ši aplinkybė lemia teoriškai nepriimtina tyrėjų polinkį kreipti dėmesį vien tik į fenomenišku, empiriniu konkretumu pasižymintį patyrimą, šešėlyje paliekant patirtį ir jos reikšmę patyrimui.

Ketvirta, interpretacija yra dvasinis aktas, kuriame reiškiasi du vienas kitą saistantys semantiniai veiksniai – suvokiamą objektą atspindinti informacija ir asmens patirtis. Todėl į interpretacijos rezultatą – patyrimą – negalima žvelgti į kaip tik vienos pusės nulemtą dalyką. Deja, neretai to nepaisoma, nes vienpusiškai iškeliamas arba patirties vaidmuo nuolat pabrėžiant, kad nėra „išankstinio supratimo“ (*pre-understanding*), išankstinių semantinių prielaidų nesaistomo (*presuppositionless*) tikrovės suvokimo (Gadamer, 1975; Habermas, 1990; Vattimo, Zabala, 2011, p. 20), arba, paklūstant tradicinio mąstymo logikai, vienašališkai akcentuojamas objekto, jį atspindinčios informacijos poveikis patyrimui.

Penkta, pabrėžtina dar viena interpretacinio požiūrio į pasaulį ypatybė: esinių atsivėrimas žmogui per interpretacijos vyksmą ir jame besireiškiantį patyrimą leidžia žvelgti į juos kaip į besireiškiančius objektus, reiškinius tiesiogine šio žodžio prasme, suvokti juos „įvykio terminais“ (Vattimo, Zabala, 2011, p. 87).

Meno kūrinio estetinės vertės raiška asmens patyrimo ir patirtyje

Daugumas interpretaciniam požiūriui simpatizuojančių estetikos tyrinėtojų neabejoja, kad sprendžiant estetinės meno kūrinio vertės klausimą pirmiausia žvilgsnį reikia kreipti į kūrinio žadinamą estetinį patyrimą, jame besireiškiančias prasmes, nes, būtent, „toks patyrimas slypi estetiškumo šerdyje“ (Berleant, 2010, p. 92). Tik estetiškai interpretuojamas kūrinys gali atsiverti asmeniui kaip meno kūrinys, semantiškai prisodrinto

patyrimo šaltinis. Meno kūrinio vertė pagrįstai siejama su estetinio patyrimo vertingumu, sociokultūrine jo prasminių bei emocinių sandų verte.

Kūrinio interpretacijos metu besiskleidžiantis patyrimas, jo vertė laikytini estetiniais reiškiniiais tiek, kiek interpretacija vyksta „grynai“ interpretacinio ar interpretacinio *par excellence* santykio su kūrinio plotmėje. Meno kūriniai yra kuriami kaip interpretacijai, ir tik jai, skirti artefaktai. Išskirtinai interpretacinis meno kūrinio suvokimo pobūdis blokuoja praktinį, suinteresuotą, naudos sumetimų saistomą, praktiniams veiksams provokuojantį asmens santykį su kūrinio. Vienintelis estetiškai suvokiamo kūrinio interpretacijos tikslas ir akstinas yra pats jos metu besiskleidžiantis estetiškas patyrimas, dvasinis jo reikšmingumas meno kūrinį interpretuojančiam asmeniui. Estetinės interpretacijos plotmėje, estetiame patyrimo kūrinyje nesireiškia kaip praktines reikmes tenkinantis darinys, todėl praktiniu požiūriu tiesiogiai nėra naudingas ir negali būti laikomas tokiu. Tačiau, kaip pagrįstai pastebi P. Lamarque'as (2010), „nenaudingas“ čia nereiškia „bevertis.“ Neabejotina, kad meno kūrinio vertė tiesiogiai reiškiasi tik per estetinį patyrimą. Bet tai – ne vienintelė jos raiškos sfera. Netiesiogiai meno kūrinio vertė gali savitai reikštis ir kitose sferose – estetinio patyrimo saistomoje asmens patirtyje bei patirties lemiamoje jo praktinės raiškos erdvėje, kur ta vertė gali įgyti ir naudingumo metmenį. Tyrinėtojai, kurie meno kūrinį ir jo estetinę vertę sieja vien su jo žadinamu estetiniu patyrimu, paprastai nekreipia dėmesio į netiesioginę kūrinio vertės raišką.

Asmens patirtis, jos semantinę turinį sudaranti pažintinių, vertybinių, veiklos prasmių sistema išreiškia žmogaus, kaip semantinio subjekto, dvasinę esmę, savastį. Menininko gyvenimo ir profesinės patirtis lemia su interpretaciniais procesais glaudžiai susijusį kūrybos procesą, jame besiskleidžiantį estetinį patyrimą ir jo fiksavimą meniniame artefakte, pasitelkiant patyrimo komunikacijai reikalingas ženklines priemones. Meno kūrinio interpretacijos metu suvokėjo išgyvenamą estetinį patyrimą taip pat saisto jo semantinės patirties segmentas, aktualizuotas interpretacijos vyksmo metu. Apskritai, interpretacijos procese asmuo reiškiasi iš esmės kaip semantinės patirties subjektas. Todėl pagrįstai galime teigti, kad tiek meninėje kūryboje, tiek kūrinio interpretacijos erdvėje asmens patirtis vaidina labai svarbų vaidmenį ir reiškiasi keleriopai: a) kaip konkretų estetinį patyrimą saistantis prasminis veiksnys; b) kaip kūrinio interpretacijos metu vykstančio kūrėjo ir suvokėjo patirties dvasinės (semantinės) sąveikos proceso dalyvis; c) kaip išgyvenamo estetinio patyrimo veikiamas ir dėl to neretai kintantis asmens semantinės savasties segmentas; d) kaip asmens – ir menininko, ir kūrinį suvokiančio žmogaus – praktinę raišką ir jos pokyčius netiesiogiai saistantis veiksnys ir t. t.

Meno kūrinio interpretacijos metu išgyvenamo patyrimo santykis su jį interpretuojančiam asmeniui ar tam tikrai interpretacinei bendruomenei būdinga sociokultūrine patirtimi gali būti nevienodas: patyrimas gali stiprinti atskirus tos patirties segmentus (pavyzdžiui, tam tikras vertybines nuostatas), turtinti ar, priešingai, skurdinti, banalinti patirtį (tuo pasižymi ne vienas masinei auditorijai skiriamas kūrinys) arba, galiausiai, atkartoti, dubliuoti sociokultūrinę patirtį, įgyjamą kasdienio gyvenimo terpėje. Supran-

tama, jei meno kūriniai yra nepajėgūs turtinti žmogaus, visuomenės patirties, jeigu jie tik retransliuoja ją, nesuteikia „pridedamosios vertės“, kalbėti apie visuomeninę, kultūrinę meno reikšmę darosi keblu.

Meno kūrinio estetiinė vertė tiesiogiai sietina su jo interpretacijos metu patiriamo jausminio atsako verte ir su tą atsaką saistančiu kūrinio prasminiu turiniu, besiskleidžiančiu estetiniame patyrimė; tiksliau – su pozityviai suvokiamu kūrinio semantinio turinio įprasminimu asmens patirtyje ir išgyvenimu estetišnos interpretacijos procese. Netiesiogiai kūrinio vertę perteikia, kaip minėjome, estetinio patyrimo lemiami suvokėjo patirties pokyčiai (jeigu jie apskritai reiškiasi) bei jų saistomi asmens praktinės veiklos pokyčiai. Sociokultūrinę patirties pokyčių vertę galima atskleisti analitiškai interpretuojant kūrinio suvokimo metu išgyvenamo estetinio patyrimo paskatintus asmens patirties pokyčius ir įprasminant juos įvairiuose idealizuotai suvokiamos sociokultūrinės patirties kontekstuose. Interpretacijos kontekstas gali būti siejamas su kūrinį interpretuojančio asmens ar atitinkamos bendruomenės patirtimi, bendražmogiška sociokultūrine patirtimi, menininko kūrinų visumoje akumuliuota ar tam tikros meno rūšies, žanro kūrinuose susikaupusia, įvairialype – semantiškai, istoriškai, kultūriškai – determinuota patirtimi. Kūrinio įprasminimas ir vertinimas skirtinguose sociokultūrinės patirties kontekstuose, reikalaujantis ne tik eilinio suvokėjo, bet ir kritiko profesinės patirties ir kompetencijos, atveria galimybę susidaryti išsamesnę, objektyvesnę kūrinio vertės sampratą.

Pateiktos interpretacinės meno kūrinų ir jų estetišnos vertės sampratos kontekste vertinant šiuolaikinę meninės kūrybos praktiką, į akis krinta keletas abejonių keliančių jos bruožų. Žvilgtelėkime į vieną kitą nemažo atgarsio sulaukusį kūrinį. Pavyzdžiui, A. Warholo *Brillo dėžė* (1964), J. Cage'o *4'33"*, M. Duchampo *In advance of the broken arm* (1964), E. Tracey *Mano lovą* (1998), B. Vautier'o performansą *Žiūrėkite į mane, to pakanka* (1966). Matome, kad į meno kūrinį linkstama žiūrėti kaip į daiktą, empiriškai suvokiamą objektą, įprastinėje aplinkoje atliekamą ir dėmesį į save atkreipiantį, žadinantį smalsumą neįprastą veiksmą ar reginį. Todėl nevengiama pasitelkti kasdienio gyvenimo aplinkoje sutinkamus daiktus, buities reikmenis (vadinamuosius *ready made*) ar randamus gamtos „tvarinius“ (*objet trouve*) tikintis, jog sudarius jiems viešo demonstravimo sąlygas, atitinkančias ar tik primenančias įprastą meno kūrinų demonstravimo aplinką, jie įgyja kitokią, savaiminę prasmę, pajėgią išprovokuoti grynai interpretacinį asmens santykį su jais ir sužadinti estetinį išgyvenimą jo sąmonėje (Binkley, 1977). Tačiau šios viltys retai pasiteisina. Taip atsitinka todėl, kad tokių „kūrinių“ prasmė neretai būna perdėm neapibrėžta, paviršutiniška, lėkšta; jų interpretacija paprastai remiasi asmens kasdieniame gyvenime besireiškiančia patirtimi ir iš esmės niekuo jos nepraturtina. Mūsų nuomone, atitinkamo konteksto sukūrimas ar tam tikra interpretuojančio asmens nuostata nėra stebuklinga lazdelė, galinti bet kokiam artefaktui suteikti estetiinę vertę ar meno kūrinio statusą. Abu minėti veiksniai nėra nesvarbūs, bet lemiamas vaidmuo užtikrinant estetiinę, meninę artefakto raišką tenka jo prasmei: apie meno kūrinį prasminga kalbėti tik tokiu atveju, kai interpretuojamas artefaktas yra pajėgus atsiverti asmeniui kaip

pozityvaus, dvasiškai reikšmingo išgyvenimo ar patyrimo šaltinis, turtinti jo patirtį. Tik tuo artefaktas pateisina provokuojamą išimtinai interpretacinį suvokėjo santykį su juo ir pelno „teisę“ likti šio santykio plotmėje tol, kol išlaiko meno kūriniai būdingą funkcinę raišką. Atsižvelgiant į šią aplinkybę manytina, kad dabarties teorinėje mintyje ir meno praktikoje išryškėjęs semantinio meno kūrinių metmens reikšmės nuvertinimas, polinkis paprastiems aplinkos daiktams pripažinti meno kūrinio rangą yra nepriimtina meno desemantizacijos tendencija: ji smukdo sociokultūrinę meno vertę, verčia ją beprasmiškai dubliuoti įprastoje gyvenimo aplinkoje besireiškiančią asmens patirtį.

Dėmesys semantiniam meno kūrinio potencialui, jo poveikiui kūrinį interpretuojančio asmens patirčiai, vertybių sistemai yra svarbus ir pedagoginiu požiūriu, ypač meninio asmenybės ugdymo srityje. Tai tampa akivaizdu, jei prisimename, kad ugdymo pastanga visada turi būti nukreipta į žmogų kaip patirties subjektą, padėti jam išsiugdyti prasmingai sociokultūrinei raiškai reikalingas vertybines nuostatas, gebėjimus, kompetenciją.

Išvados

1. Tradicinis, metafizinio mąstymo įpročiams paklūstantis požiūris į pasaulį ir jo supratimą iki šiol tebesireiškia estetinėje mintyje, skatindamas ne vieną tyrinėtoją žvelgti į meno kūrinį pirmiausia kaip į objektyvų, julsėmis suvokiamą artefaktą. Tokia kūrinio samprata yra teoriniu požiūriu ydinga, nes nepagrįstai menkina komunikacinio, semantinio meninės kūrybos metmenų reikšmę, pernelyg siaurai suvokia meno kūrinio galimybes veikti jį interpretuojančių asmenų patirtį bei su tuo susijusią kūrinio vertę.

2. Interpretacinis požiūris į tikrovę skatina estetikos tyrinėtojus sutelkti dėmesį ne tiek į daiktiškai suprantamą meninį artefaktą, kiek į juo perteikiamą prasmę, kurios suvokimas ir išgyvenimas tampa asmeniui reikšmingu dvasiniu aktu, pateisinančiu išimtinai interpretacinį, estetinį jo santykį su suvokiamu kūriniumi.

3. Vadovaujantis interpretaciniu požiūriu, į estetinę meno kūrinio vertę galima žvelgti kaip į vyksmą, reiškinį. Skirtinos kelios jos raiškos plotmės: estetinis patyrimas, asmens patirtis, praktinė veikla. Estetinio patyrimo, kuriame estetinė kūrinio vertė reiškiasi tiesiogiai, poveikis asmens patirčiai yra pedagoginiu požiūriu svarbus faktas: ugdomoji veikla visada krypta į asmenį kaip į patirties subjektą.

4. Dabartinėje teorinėje mintyje bei meno praktikoje išryškėjęs polinkis ypatingą dėmesį skirti artefaktų, tarp jų ir vadinamųjų *ready mades*, santykiui su „meno pasauliu“, viešo demonstravimo sąlygoms, tariamai lemiančioms jų resemantizaciją, būtina meninei artefaktų raiškai, laikytinas viena iš socialiniu, kultūriniais požiūriais nepageidautinų meno desemantizacijos apraiškų.

Literatūra

- Berleant, A. (2010). *Sensibility and Sense*. Exeter, Charlottesville: Imprint Academic, p. 72.
- Binkley, T. (1977). Piece: Contra Aesthetics. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 35 (3), p. 275.
- Carroll, N. (2006). Aesthetic Experience: A Question of Content. In *Contemporary Debates in Aesthetics and the Philosophy of Art*. M. Kieran (Edr). Malden, Oxford: Blackwell Publishing, p. 91.
- Deleuze, G. (2001). *Pure Immanence*. New York: Zone Books, p. 72.
- Dickey, G. (1997). *Introduction to Aesthetics. An Analytic Approach*. New York, Oxford: Oxford University Press, p. 158.
- Eco, U. (2000). *Kant and the Platypus*. London and oth.: Vintage, p. 48.
- Gadamer, H.-G. (1999). *Istorija. Menas. Kalba*. Vilnius: Baltos lankos, p. 179.
- Gadamer, H.-G. (1975). *Truth and Method*. New York: Sheed and Ward Ltd, p. 239.
- Habermas, J. (1990). The Hermeneutic Claim to Universality. In *The Hermeneutic Tradition: From Ast to Ricoeur*. G. L. Ormiston, A. Schrift (Eds). New York: State University of New York Press, p. 247.
- Heideggeris, M. (1989). Apie humanizmą. In *Gėrio kontūrai*. Vilnius: Mintis, p. 225.
- Lamarque, P. (2010). The Uselessness of Art. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 68 (3), p. 206.
- Mickevičius, A. (2004). *Galia ir interpretacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, p. 117.
- Nancy, J.-L. (2000). *Being Singular Plural*. Stanford: Stanford University Press, p. 2.
- Ricoeur, P. (2001). *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*. Vilnius: Baltos lankos, p. 31.
- Rorty and his Critics*. (2001). R. B. Brandom (Ed.). Malden, Oxford: Blackwell Publishers Ltd, p. 217.
- Rosen, S. (1987). *Hermeneutics as Politics*. New York, Oxford: Oxford University Press, p. 24.
- Vattimo, G., Zabala, S. (2011). *Hermeneutic Communism: From Heidegger to Marx*. New York: Columbia University Press, p. 93.

Personal Experience and Aesthetic Value of Artwork

Žibartas Jackūnas

Bitininkų St. 6-1, LT-08417 Vilnius, Lithuania, zibartasjackunas@gmail.com

Summary

Traditional Western theoretic culture conceives the results of a manifestation of the world in a human experience as an outcome determined mainly by the apprehended phenomena themselves and their objective properties. Such one-sided approach to reality was properly subjected to criticism by phenomenology, philosophy of language, hermeneutics, and postmodern thought. The above-indicated currents of philosophical thought stress the interpretive nature of the world and its understanding as well as the role semantic experience of a person plays in a process of interpretation.

The article has the purpose to show, how both aforementioned approaches to reality – traditional and interpretive – determine the conception of an artwork and its aesthetic value.

Traditional mode of thought prompts the investigators to see an artwork as an objective thing or artifact. This approach naturalizes a work of art, neglects its semantic and communicative dimension, remains in the background the meaning of an artwork and its relation to experience of a person involved in the process of its interpretation.

Interpretive or semantic approach opens the possibility to elaborate a conception of aesthetic value of artwork based on the following semantic tenets: 1) aesthetic value can be directly ascribed only to aesthetic experience which manifests itself in the process of interpretation of an artwork. The process is, in its nature, interpretive *par excellence*; 2) manifestation of meanings, which form a semantic content of aesthetic experience, presupposes an active participation of generalized experience of a person taking part in the process of interpretation of artwork; 3) substantial part of personal experience, involved in the process of manifestation of aesthetic values of an artwork, consists of meanings related to value-system of a person; 4) an axiological dimension of aesthetic value of an artwork is related to two conjoint factors: a) emotional response to the meaning, conceived in the process of aesthetic interpretation of artwork; b) the changes in semantic experience (generalized) of a person, especially in his value-experience.

The article comprises a more detailed characterization of the principles lying at the ground of traditional and semantic approaches to the problem of aesthetic value of artwork.

Keywords: *aesthetics, art, interpretation, experience, aesthetic value, aesthetic experience.*

Įteikta / Received 2014-02-05
Priimta / Accepted 2014-06-20